

В. Барвінський

Досліди

з поля

статисти
ки

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА БІБЛІОТЕКА. Ч. 17.

Відповідає за редакцію: Володимир Гнатюк.

В. БАРВІНСЬКИЙ.

Досліди з поля статистики.

У ЛЬВОВІ, 1901.

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА
під зарядом К. Беднарського.

312 (с 47.74)

1/2

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И- 34555

ЛЬВІВСЬКА ФІЛІЯ
БІБЛІОТЕКИ АН-УРСР

721ч

III

Б-246

1061

Переднє слово.

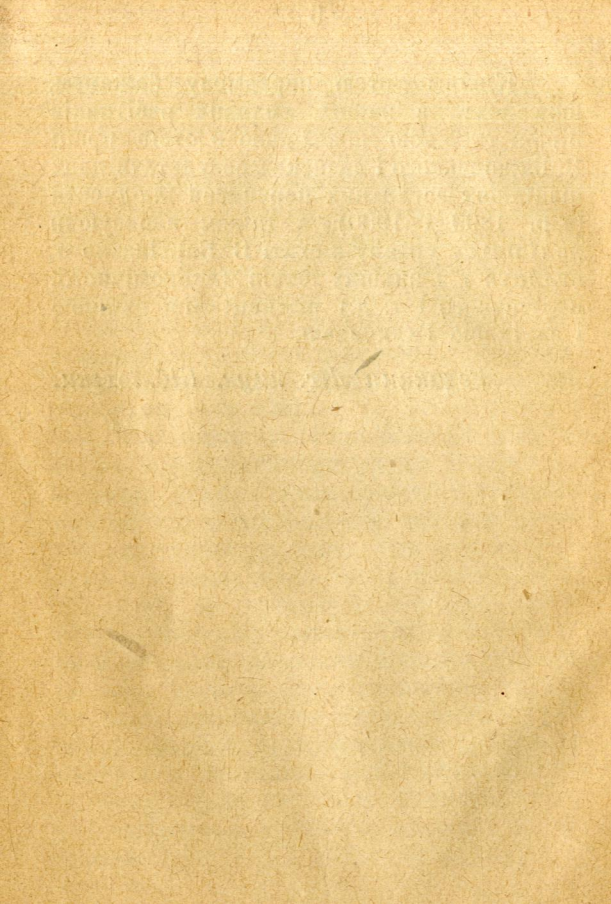
Володимир Барвінський відіграв таку визначну роль в політичній, громадській і духовій життю галицько-руського народу що аж надто оправданим являється бажання редакції „Літературно-наукової Бібліотеки“ подати в популярному виданні дещо з його писань, що свого часу мали значний вплив на читачів, а тепер від давна лежать забуті в річниках мало кому доступних часописей. Правда, найбільша частина тих праць (окрім чисто літературних) має ефемерний, публіцистичний характер: їх плодив один момент і пожирав другий. От тим то годі надіятися, щоб колись хтось узяв ся до повного видання писань В. Барвінського окремою книжкою; таке видання не мало би читачів. Та про те між численними писаннями В. Барвінського маємо й такі, що мають

тривкійшу вартість і не повинні попасти в забутє. Одним із таких писань є власне статистично-політична студія, яку ми от-се подаємо нашій громаді передруком із другого рочника „Дѣла“ 1882 р. Ся студія — одна з остатніх праць В. Барвінського писана в часї недуги; та про те се разом із тим одна з найкрасших, найбільше заокруглених його праць, методично і з погляду на виклад рівно цінна і заставляє глибоко жалувати, що сьому письменникови не судило ся більше працювати на тім полі.

Та праця В. Барвінського має не тільки історико-літературний інтерес. Її остатній розділ кидає важне сьвітло на питанє, що в найновішій еволюції руської політичної програми було висунене на одно з чільних місць — на справу поділу Галичини на руську й польську часть. В. Барвінський перший пробував уфундувати се давнє домаганє Русинів доказом, що між обома частями Галичини існують не лише національні, але й значні культурні різниці та противенства, яких за-недбувати не вільно ані політикови ані вченому, коли не хоче виробити собі і далі ширити фальшивого образу про положенє краю.

Кінчимо отсю передмову бажанем, щоб дехто з наших молодих робітників пішов стежкою показаною в отсій праці В. Барвінського і визискав результати двох пізнійших загальних переписей людности (з р. 1899 і 1900), а також навязуючи далї нитку урвану в статі В. Барвінського, оглянув і з иньших боків (економічного, політичного і т. д.) різниці між східною і західною Галичиною.

Редакція Літ. наук. Бібліотеки.

І. Число Русинів в Австрії.

Дня 31 грудня 1880 р. відбувала ся перепись (конскрипция) всеї людности в австрійсько-угорській монархії. Нема такого поля в людськїм житю, де статистика не мала би своєї великої ваги. Має вона свою вагу і на народнїм поли. Як усюди, так і тут вона говорить цифрами, незаперечними цифрами дає докази, поучає і виявляє незаперечні закони. Не годить ся помітувати сими законами нї одному поважному політикови, бо се поясненє минавшости і дорогосказ для будучности. Для народа се виказ його дійсного стану, образ його життя.

Чи ж задали ми собі труду розглянутись і застановитись над вислїдами останньої переписи людности? Обчислїм себе, обчислїм наші голови, наші сили! Сеж наш найперший обовязок у реальній політиці.

Правда, сего тяжко нам доказати. Не маємо статистичного апарату в своїх руках. Не ми числили себе, але нас почислено! Щож робити! Тим лїпше, бо чужа рахуба охоронить нас від закиду недостовірності. Всім іще памятно, під якими виглядами переводила ся у нас перепись людности на р. 1880. Ся перепись виріжняла ся від попередних тим, що в списових табелях не було рубрики „народність“, яку заступлено рубрикою „товариський язык“, (Umgangssprache) — вираз зарівно неясний, як і несхожий з розумінєм народности і народнього языка. Тож уже з гори було кождому безсторонному ясним, що перепись людности з р. 1880 буде що до обчислення народностей неточна і невірна. Ту теоретичну хибу переписі збільшила у нас в Галичині ще звісна сумна практика „народнього душехватства“. Галицько-польські газети уже наперед із тріюмфальним видом голосили, що при переписі, переведженій міністерством внутрішніх справ, а зглядно його підвластними орґанами с. є. староствами і послушними їм громадськими писарями, покаже ся, скільки то на ділі тих крикливих Русинів, „co to wiecznie bają o trzech milionach Rusinów“

w Austrii". Розуміє ся само собою, що тут п. Ян Добжанський¹⁾ і його товариші думали про те, як би бодай на папері стерти з лица Галичини Русинів. А до того термін „товариський язик“ у своїй гнучкості і неясності як не можна ліпше надавав ся до сеї ціли. Аджеж не тільки між Поляками, але жаль сказати і між Русинами бувають не лише поодинокі особи і дома, але навіть і досить значні кружки так званих „porządkiewiczów“, по яких думці „порядний“ чоловік коли не все, то бодай в „поряднім товаристві“ може говорити тільки польським або німецьким, але ніяк не руським язиком. Не обійшлось і без того, щоби чи то в селі у якого дворака, чи в місті у якого сурдутового Лемішки, переводженого в Лемішковського, а зараженого підпанковатою цивілізацією наших міст і місточок, не обізвалась панська амбіція і слаба струнка величайка, особливо коли до того ще і від конскрібента міг почути такуж теорію, що ось то „порядний“ чоловік мусить стидати ся говорити „простим“ язиком. Все те й тому подібне разом му-

¹⁾ Редактор русиножерної „Gazety Narodowej“ у Львові.

сїло конечно довести до того, що і перепись людности с. є. конскрипция що до „язика“ не могла вийти „простою“, але мусїла стати ся „кривою“. До того всего домішалась іще одна річ. Рік 1880 був роком газетярської манії і загальної моди „uspołecznienia braci mojżeszowego wyznania“. Велика часть краєвих політиків на чолі з „Gazetą Narodową“ носилась як курка з яйцем із тою манією, поробити Жидів добрими обивателями краю і вилічити їх із вродженої манії визискування через накинене одного з краєвих язиків, власне польського. А що „жидівський“ язик не мав права парадувати в списових виказах „товариських“ язиків, тож вийшло на дїлі так, що і польський, а в мікроскопній части також і руській народности анектовано здорову порцію жидівського елементу. Так і стало ся, що з „братей мойсейового віроісповідання“ числом 685.492 виказаних при переписі р. 1880, що найменше 400.000 (а як обчисляє Газенерль 550.000) причислено з огляду на „товариський язик“ до польської, а в малесенькій части до руської народности, хоч не тільки тих 400.000 зглядно 550.000, але мало що не всі 685.492 Жидів мають із обома тими народностями лише те спільне,

що живуть і ростуть менше-більше коштом тих обох народностей; се ще пізнійше побачимо на подрібних виказах переведеної переписі. Все те показує, що переведена р. 1880 перепись людности що до „товариського языка“ не може творити підстави обчислення народностей і ми по неволі мусимо оглядатись за иньшими способами, як дослідити число нашої народности в Австрії, а спеціяльно в Галичині. Тут не лишає ся нічого иньшого, як взяти рубрику „віроісповідання“ згідно обряду, що також була в виказах списових. Правда, через те все з гори кривдимо нашу народність, бо звісна річ, що вже при попередних переписах із р. 1857 (результат сеї переписі обвіщено р. 1859) і з р. 1869 числило ся коло 200.000 Русинів латинського обряду, що языком звичаями і обичаями і своїм походженем належать до руської народности. Але хоч та кривда пропушеня так значного числа й досить велика, то всеж таки, по перше не маємо иньшого способу обчислити на підставі виказів переписі з р. 1880 нашої народности в Галичині, а по друге, наше обчисленє руської народности в Галичині буде мінімальне, а не максимальне, що власне

додасть нашому обчисленню більшої ваги і тим більше скріпить наші висновки.

Годить ся ще замітити, що дотеперішні урядові, півурядові і неурядові обвіщення вислідів переписі людности з р. 1880 дуже значно ріжняться ся між собою і цілий конскрипційний матеріал дуже мало ще оброблений. З урядових видань маємо перед собою: *Die wichtigsten Ergebnisse der nach dem Stande vom 31. December 1880 in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern ausgeführten Zählung der Bevölkerung und der häuslichen Nutzthiere.* — Herausgegeben von der k. k. statistischen Central-Commission. Wien. Aus der kais. könig. Hof- u. Staatsdruckerei 1882 і *Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych, wydane przez krajowe biuro statystyczne pod redakcją Prof. Dra Tadeusya Pilata. Rocznik szósty. Zeszyt drugi. Lwów 1881.* — Najnowsze wyniki spisu ludności w Galicyi z 31. grudnia 1880 według tymczasowych zestawień powiatowych opracował Prof. Dr. T. Pilat (recte Cyryl Węgrzynowicz див. стор. 145). Отже вже між обома тими урядовими виказами заходить велика різниця що до головної суми всеї людности Галичини. Так по виказам кр. статистич-

ного бюро (стор. 162) виносила вся людиність Галичини присутна в часі переписі 31 грудня 1880 р. 5,945.507 (5,903.475 краєвої і 42.032 позакраєвої людности), коли тимчасом центральна комісія (стор. 40), виказує 5,958.907 людности в Галичині в часі переписі р. 1880 отже о 13.400 більше. Немаловажні різниці заходять також між виказами людности поодиноких повітів. Тож по неволі мусимо придержуватись методи мінімального обчислювання нашої народности, коли хочемо, щоби наша праця мала вагу реального народочислення і реальних висновків.

По переписі з р. 1880 було Русинів :	
в Галичині	2,516.542 ¹⁾
на Буковині	239 690
в иньших австрійських краях	3.270
на Угорщині	460.000
разом усіх Русинів у Австрії	3,219.502

По переписі з р. 1880 було Поляків :	
в Галичині	2,698.004
на Буковині	18.251
на Шлеску	154.887

¹⁾ Ся цифра рівнаєть ся числу виказаних при переписі греко-католиків.

в иньших австрійських краях	6.997
на Угорщині	1.100

разом усіх Поляків у Австрії 2 879.239
с. в. о 340.263 менше як Русинів¹⁾).

Подана нами цифра Поляків у Галичині, безперечно за велика. Ми прийняли в Галичині цифру вказаних латинників 2,608.004 за число Поляків. Тим часом відома річ, що в тім числі латинників містять ся передовсім Русини латинського обряду, з яких 34.367 подало при пере-

¹⁾ Др. Г. Ф. Брахеллі в *Statistische Skizze der öst.-ung. Monarchie*, Leipzig 1881 — обчисляє на підставі переписі з р. 1880 Русинів у Австрії на 2,925 400, а в Угорщині на 460.000, разом у цілій Австро-Угорщині на 3 385.400, а Поляків у Австрії на 2,721 500, а в Угорщині на 1.100 разом у цілій Австро-Угорщині на 2,722.600, отже о 662.800 Русинів більше як Поляків. Dr. Richard Hasenöhrл у статі „Die Nationalitäten Oesterreichs“ в *Wiener Allg. Zeitung* ч. 860 з 21 липня 1882 обчисляє (не знати на якій підставі) Русинів у Австрії без Угорщини на 2.784.000, а Поляків на 2,687.000. Треба однакж мати на увазі, що Брахеллі як і Газенерль правдоподібно обчислювали народности по „товариському язиці“, що з огляду на наше висше наведене пояснене дає невірний результат, бо в тих числах по „товариському язиці“ заключає ся дуже значне число Жидів. Так н. пр. сам Газенерль подає, що коло 550.000 Жидів записано по „товариському язиці“ за Поляків.

писі язык руський за свій „товариський язык“. Дальше в тім числі містить ся також над 60 000 Німців католиків¹⁾. Таким чином загальне число Поляків у Галичині не винесе більше як 2,500.000, так що на ділі Поляки і Русини у Галичині навіть при останній переписі менше-більше рівноважать ся. В кождім разі подана цифра галицьких Поляків 2,698.004 є пересолена, а бодай максимальна, тимчасом, коли подана цифра галицьких Русинів 2,516.542 є мінімальна, бо не обіймає в собі ані Русинів латинського обряду, ані православних у Галичині (також Русинів числом 872).

Року 1857 було Русинів у Австрії 2,752.482. Від року 1857 - 1880 с. є. за 23 літ зросло число австрійських Русинів

¹⁾ По К. Черніу Statistisches Handbüchlein für die österreichische Monarchie, herausgegeben von der k. k. Direction der administrativen Statistik, Wien 1861 — було вказано при переписі людности в р. 1857 у Галичині 114.293 Німців, з того 31.100 протестантів, а решта католиків. Коли б се число галицьких Німців у часі від року 1857 — 1880 не тільки не зростало природним розвоєм, але навіть зменшало ся, (власне задля виселеня Німців урядників), то всеж таки прийняте нами число Німців-католиків кругло 60.000 ніяк не може уважати ся пересоленим, а навпаки може уважати ся мінімальним.

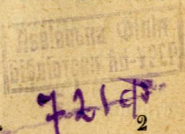
мінімально о 467.020 с. є близько о пів мільона або о 18⁰/₁₀. Приріст Русинів у поодиноких краях дуже не однаковий, що передовсім поясняє ся політичними відносинами. На Буковині було Русинів 1857 р. 188.288, а р. 1880 виказано 239.690¹⁾, отже о 51.302 більше, с. є число буковинських Русинів приросло за той час о 27⁰/₁₀. На Угорщині було Русинів 1857 р. 423.873²⁾, а р. 1880 виказано там Русинів лише 460.000 (Dr. Brachelli, Statistische Skizze) с. є 36.127 більше. Число угорських Русинів збільшило ся отже в часі від 1857 до 1880 лише о 8⁵/₁₀. В Галичині було Русинів 1857 р. 2,085.431, а р. 1880 виказано по обряду 2,516.542 а по язиці 2,550.009 с. є о 431.111 зглядно о 465.478 більше. Число Галицьких Русинів збільшило ся отже за той час (1857 — 1880) о 20⁷/₁₀, зглядно о 22³/₁₀. Сей приріст Русинів на Буковині о 27⁰/₁₀, в Галичині о 20⁷/₁₀, зглядно о 22³/₁₀, а на Угорщині лише о 8⁵/₁₀, се найліпша міра тих відмінних політичних відносин, серед яких живуть австрійські Русини в тих трьох краях; вони зглядно

1) По центральному статистичному бюрі.

2) По Czoernig'у — Statistisches Handbüchlein.

найкориснійші на Буковині, найгірші на Угорщині. Sapienti sat.

Своєю мало тепер що не $3\frac{1}{2}$ -мільоновою людністю займають Русини між народностями австрійсько угорської монархії четверте місце по Німцях (10.9 мільонів), Чехах (6.7 міль.) і Мадярах (5.9 міль.), а в Австрії (в Долитавії) третє місце зараз по Німцях і Чехах. Остання перепись людности, р. 1880 не вважаючи на всю свою односторонність, не здоліла отже „змести з лиця землі“ руської народности в Австрії, вона навіть не могла зіпхнути Русинів понизше Поляків, хоча у Галичині перераховано багато Русинів на сторону польської народности, а в Угорщині не менше число Русинів на сторону мадярського елементу. Мимо своєї числової сили є одначе Русини в тім некориснім положеню супроти иньших народностей, що вони поділені між три коронні краї: Галичину, Буковину і Угорщину, і між дві половині державні с. є. між Австрію і Угорщину, отже ні в однім парляменті не мають своєї спільної репрезентації.

II. Русини, Поляки і Жида у Галичині.

Найбільша маса Русинів, Поляків і Жидів проживає у Галичині. Тут найширше розвиває ся жите тих трьох народів (на скільки і Жидам годить ся признавати характер самостійної народности). Тож буде се цікаво прослідити розвій тих трьох народів у Галичині після виказів найновійшої переписі людности з р. 1880. Після сеї переписі було 1880 р. у Галичині всеї людности 5,945.507¹⁾; з того було:

Поляків	2,698.004 с. є	45·38%
Русинів (по обряду)	2,516.542 с. є	42·33%
Русинів (враз із православними) .	2,517.414 с. є	42·35%

Русинів по язичу товариських .	2,550.909 с. є.	42·8%
Жидів	685.942 с. є	11·54%

Як се вже було показано в попередній статі, число Русинів є тут мінімальне, а число Поляків не тільки максимальне, але навіть за велике. Дійсне число галицьких Поляків повертає ся коло 2½ мільона, так що Поляки творять 42—43% усеї галицької людности. Далеко важній-

¹⁾ Ся цифра подана краєвим бюро статистичним.

ше придивити ся зростови людности у Галичині від часу як ведуть ся докладні переписі, с. є від р. 1857, а також відношеню, в яким зіставляли Русини, Поляки і Жиди до всеї людности в літах 1857, 1869 і 1880. Що до відношеня тих трьох народів до загального числа людности Галичини, то в процентах представляє ся воно ось як:

У Галичині було:

	Поляків	Русинів	Жидів
р. 1857 ¹⁾	44·8 ⁰ / ₁₀	44·7 ⁰ / ₁₀	9·7 ⁰ / ₁₀
р. 1869 ²⁾	45·8 ⁰ / ₁₀	42·7 ⁰ / ₁₀	10·7 ⁰ / ₁₀
р. 1880	45·38 ⁰ / ₁₀ ³⁾	42·8 ⁰ / ₁₀	11·54 ⁰ / ₁₀
(зглядно)	42·33 ⁰ / ₁₀		

Вправді статистичне бюро краєвого виділу виказує за р. 1880, що у Галичині уживає товариського язика польського 3,053.634, себто поверх 50⁰/₁₀ усеї людности, однакж, як се ми вказали в попередній статі, се число не може бути прийняте за число польської народности у Галичині, бо в нїм містить ся більше як пів міліона Жидів, а також дуже велике число Русинів і по части також Німців.

1) За Рапацким „Ludność Galicyi“.

2) За Рапацким.

3) Максимальний процент відповідно до максимального прийнятого числа Поляків.

Приймаючи повисші цифри за підставу наших висновків, ми бачимо, що відношене польської людности до загального числа людности у Галичині в часі 1857—1869 зросло о 1% , а в часі 1869—1880 зменшило ся о 0.42% ; відношене числа руської людности зменшило ся було в часі 1857—1869 о 2% , а в часі 1869—1880 зросло о 9.1% (зглядно по мінімальному числу обрядовости зменшило ся о 0.16%), за те відношене числа жидівської людности до загалу людности у Галичині зростало раз на раз: в часі 1857—1869 о 1% , а в часі 1869—1880 знов о 1% ; так що галицька людність стала за час від 1857—1880 с. є. за 23 літ о 2% більше жидівською.

Приріст загалу людности у Галичині представляє ся в отсих цифрах:

р. 1857	було загалу людности	4,632.866 ¹⁾
р. 1869	„ „ „	5,418.016
с. є	+785.150 або о 16%	більше
р. 1880	було загалу людности	5,946.507
с. є	+527.491 або о 9.7%	більше.

Від р. 1857—1880 зросло загальне число людности Галичини о 1,312.641 с. є о 28.3% .

¹⁾ По Черніру „Statistisches Handbüchlein“.

Християнської людности у цілій Галичині було 1857 р. 4,183.893, 1869 р. 4,802.208, отже о 618.315 або 14·7% більше, а 1880 р. 5,214.546, отже о 412.208 або 8·6% більше, як в р. 1869, а о 1,030.653 або о 24·8% більше, як р. 1857.

Жидівської людности було у цілій Галичині 1857 р. 448.973, 1869 р. 575.433, отже о 126.460 або 28% більше, а 1880 р. 685.942, отже о 110.509, або о 19·22% більше, як р. 1869, а о 236.969 або 52·8% більше як р. 1857.

Польської людности у цілій Галичині було 1857 р. 1,981.076, 1869 р. 2,490.299 отже о 509.233 або 25% більше, 1880 р. 2,698.004, отже о 207.705 або 8·35% більше як 1869 р., а о 716.928 або 36% як р. 1857.

Руської людности у цілій Галичині було 1857 р. 2,085.431, 1869 р. 2,311.909, отже о 226.478 або о 10·8% більше, 1880 р. 2,516.542 отже о 204.633 або о 8·85% більше як р. 1869, а о 431.111 або 20·7% більше як р. 1857. Так отже зросла у Галичині в часі від 1856—1880 с. є. в протягу 23 літ:

загальна людність о 28·3%

християнська людність о 24·8%

жидівська	людність	о	52·8 ⁰ / ₀
польська	„	о	36 ⁰ / ₀
руська	„	о	20·7 ⁰ / ₀ .

В часі 1857—1869 с. є за перших 12 літ зросла у Галичині:

загальна	людність	о	16 ⁰ / ₀
християнська	людність	о	14·7 ⁰ / ₀
жидівська	„	о	28 ⁰ / ₀
польська	„	о	25 ⁰ / ₀
руська	„	о	10·8 ⁰ / ₀

В часі від 1869—1880 с. є за останніх 11 літ зросла у Галичині:

загальна	людність	о	9·7 ⁰ / ₀
християнська	людність	о	8·6 ⁰ / ₀
жидівська	„	о	19·22 ⁰ / ₀
польська	„	о	8·35 ⁰ / ₀
руська	„	о	8·85 ⁰ / ₀ .

Наведені тут цифри, самі собою дуже багато говорять. Передовсім показують вони, що жидівський елемент в обох добах с. є як у перших 12-ти (1857—1869), так і в останніх 11-ти літах (1869—1880) зростав усе значно більше, чим усі інші народні елементи краєві, а також більше, як і загальна людність Галичини. В часі від 1857 — 1869 був приріст жидівської людности два рази більший від приросту християнської людности у Галичині, а мало що не три рази більший від приросту

руської людности. Очевидно статистика не виказує причин сего приросту. Алеж не тяжко їх догадати ся. Треба пам'ятати, що в добу 1857—1869 припадає переведене повної рівноправности Жидів, знесенє закона проти лихви, знесенє неподільности селянських ґрунтів і дозволенє повної свободи виставляти векслї. Була се отже доба найширшого засїву і розцвїту лихварства і всякого рода визискування бідного, самопас пущеного, непросвіченого і ніким нехороненого народа. В часї від 1869—1880 все таки приріст жидівської людности перевисшав більше як два рази рівночасний приріст руської, польської і взагалї християнської людности. Стан отже не змінив ся ні в чім, хіба тільки в відношеню до руської людности. Жидівська людність збільшала ся в сю добу (1869 — 1880) в прирівнаню до руської людности вже не три рази більше, як се було в першу добу (1857 — 1869), але тільки троха більше, як два рази. І для сеї прояви подає нам історія тих часів ключ розуміння. Пригадаймож собі, що в добу 1869—1880 припадає перша і найважнїйша діяльність Русинів коло підвигнення свого народа. В ту добу (власне р. 1869) основано товариство „Просвіту“

відтак р. 1875 товариство ім. Качковського; в тім часі почали розходитись руські книжочки популярні, стала виходити „Наука“ і т. д., а наше духовенство високо підняло стяг отверезеня народа. В ту добу припадають також перші законодатні міри проти визиску народа, як н. пр. закони проти лихви і проти п'янетва (1875), хоч безперечно вплив сих законодатних мір іще надто короткий, щоб міг виявити ся на стані людности 1880 р. Колиж без уваги на се все приріст жидівського елементу також і в ту другу добу був так значно великий в прирівнанню до загалу людности християнської, то пояснене на се маємо в тім, що неприязні причини псевдоліберального, а радше „експлуатаційного“ визискового економічного ладу, всесторонньо витворені в першій добі (1857 — 1869), і тут ділали мало що у зменшених розмірах. З тих причин посував ся приріст людности у Галичині в часах 1857—1880 тою похилою дорогою, що, по справедливій увазі Рапацького, веде до того, що за 100 літ кожний третій мешканець Галичини буде Жид, отже до зжидоватілості нашої суспільности, коли противділане суспільности не розвине ся ширше.

Привіст польської і руської людності у Галичині за час від р. 1857—1880 не менше вірно, як і представлений в цифрах привіст жидівської людності, виявляє правдивий стан долі і розвою нашого краю. Кінець пятидесятих і початок шістдесятих років був важним переломом у нашій краєвій життю не тільки тим, що з 50-ими роками скінчились часи абсолютизму, а з 60-ими настали часи конституціоналізму, але також і тим, що з 50-ими роками кінчить ся опіка правительства над Русинами, а в 60-тих і 70-тих роках що раз то виднійше перехиляє ся сила влади на другий бік, аж нарешті переходить зовсім у руки тих, що в 50-их роках і на початку 60-их уважались мало що не явними зрадниками. Без протекційної опіки без усякої живої традиції не тільки своєї державности, завмерлої перед 500 літами, але й самостійности своєї народности мусіли Русини очевидно упадати. Сей упадок виявив ся дуже наглядно навіть на числі руської людности за р. 1857—1869. Коли Русини р. 1857 займали у Галичині зовсім рівноважне число з Поляками, перші творили 44·7⁰/₁₀₀, а другі 44·8⁰/₁₀₀ загальної людности у Галичині, показало ся при переписі людности р. 1869, що Русини за

сей час стали о 2⁰/₀ низше в відношеню до загалу людности, а Поляки піднесли ся рівночасно о 1⁰/₀ висше в тім відношеню, так що в р. 1869 творили Русини вже тільки 42·7⁰/₀, а Поляки 45·8⁰/₀ усеї людности. Не скажемо, щоби справді так дуже за 11 лїт перемінилась руська і польська людність; навпаки, маємо важні причини думати, що дійсне відношенє людности не підпало так великій зміні просто длятого, що приріст людности має своє головне жерело передовсім у природній, а тільки потім у політичній народній силі, а сила природна, як се ми ще дальше покажемо, на підставі доказів нашої статистики, більша у Русинів, чим у Поляків. Але ті цифри показують, що в лїтах 1857—1869 пішла у Галичині польонїзація і що польська народність, маючи р. 1869 уже польський язык в урядах, судах і школах, непобориму перевагу в соймі і в усіх автономічних тілах, велику силу своїх урядників і численної інтелїгенції, словом, станувши офіціяльною, змогла перетягнути на свій бік хоч на папері значне число з руського народа і то по містах із поміж інтелїгенції і півінтелїгенції, а по селах з поміж Русинів латинського обряду, не-свідомих своєї народности. Тому то зросла

польська людність по переписі з р. 1869 за час від 1857—1869 аж о 25% тим часом, коли в тім самім часі загальна людність краю зросла тільки о 16%, християнська тільки о 14·7%, а руська навіть лише о 10·8%. Польська людність зросла отже в тім часі о 9% більше, від загальної, а майже о 11% більше від християнської людности, а се вже само собою указує, що сей приріст польської людности випливав більше з політичних, для польської людности корисних змін, як із природної сили. Що сей так значний приріст польської людности у Галичині не був виключно природний, показує ся з переписі людности за найблизшу добу 1869—1880. І так коли польська людність за 12 перших літ (1857—1869) зросла о 25%, то за дальших 11 літ (1869—1880), отже в протягу часу, лише о один рік коротшого, зросла польська людність лише о 8·35%, тим часом, коли за той час навіть руська людність зросла о 8·35% (с. є о 5% більше, як польська), загальна людність о 9·7%, а християнська о 8·6%. Хоча людність у літах 1869—1880 зросла в відношенню значно менше як у літах 1857—1869, то всеж таки зміна приросту польської людности о 25% (в 12 літах)

на приріст тої самої людности о 8.35% (в 11 літах) аж надто велика, щоб перший приріст (о 25%) можна назвати природним, тим більше що в р. 1869—1880 не зайшло нічого такого, щоби природну плодність польської людности могло так раптово зменшити. Приріст руської людности держався в одній (1857—1869) і в другій добі (1869—1880) менше більше однаково; в першій за 12 літ збільшився о 10.8% , в другій за 11 літ о 8.85% , але в першій добі був о 6% менший від приросту загальної людности, а майже о 4% менший від приросту християнської людности; в другій добі був несповна о 1% менший від приросту загальної людности, о 0.2% більший від приросту християнської, а о 0.5% більший від приросту польської людности. В першій добі (1857—1869) зменшилося відношене руської людности у Галичині о 55.7% на 42.7% , отже о 2% , в другій добі (1869—1880) се відношене (42.7%) не тільки удержалося але піднеслося навіть незначно о 0.1% на 42.8% .

Причини сих явищ пояснили ми уже попереду. Тут додамо тільки кілька слів. З того, що руська людність у літах 1869—1880 не подалася ще більше назад, мож-

на би вносити, що її політичний стан поправив ся в прирівнанню до попередніх літ. Тим часом се можна в невеликій часті сказати тільки про економічний стан, і то о стільки, що отверезене народа і праця інтелігенції над просьвітою народа більше осьвідомила нарід у справах економічних і політичних. На дїлі однакож остали ся внішні обставини політичні, а по части і економічні коли не гірші, то бодай такі самі як і попереду. Міжнародна борба межи Поляками і Русинами вела ся дальше і в сих останніх літах, навіть завзятійше, як уперед, а хто з сего користав, показує статистика. За той час зросли Жиди у Галичині: в 1857—1869 о 28%, в 1869—1880 о 19·22%, а в цілім періоді від 1857—1880 аж о 52·8%. Сі цифри говорять, думаємо, досить ясно, хто користує *duobus litigantibus*. Годилося би щоб Поляки застановились над тими цифрами і побачили, до чого веде їх шовіністична політика.

III. Східна і західна Галичина.

Поділ Галичини на східну і західну часть не такий зовсім химерний, як се часто люблять говорити деякі Поляки. В добру хвилю глущої розваги самі Поляки часто переводять на ділі такий поділ Галичини, а певна ріжнородність, ба навіть суперечність і антагонізм між західними і східними галицькими Поляками не тільки в політичних, але й економічних справах впадає в очи кождому, хто хоч трохи пильно слідить публичне поступованє галицьких Поляків. І справді треба признати, що і з польського, а розуміється, ще в більшій мірі з руського становища сей поділ Галичини на дві часті має свою рацию і свої дуже важні причини. Вже те одно, що тут і там живуть два відрубні народи, творить важну і справедливу підставу такого поділу. До сего лучать ся ріжниці самого земельного (територіяльного) характеру обох частий, ріжниця віддаленя від осередка всесвітної торгівлі і культури, ріжниці економічні і т. д. Можна сміло сказати, що для доброго пізнаня краю, його потреб, його можливого розвою і поступу треба вважати на ту ріжницю обох частий Галичи-

ни і що нема нічого шкідливішого для доброго пізнання краю, як коли з наміру або й з неуваги поминаєть ся, а навіть затираєть ся ту різницю. Тож годить ся прослідити ту різницю обох частий Галичини також і в стані людности, виказанім в переписі р. 1880. Для повної студії було би навіть дуже добре перейти і порівняти приріст людности не тільки обох частий Галичини, але і кожного поодинокого повіту, однакж се трудно тепер зробити, бо від р. 1869—1880 обем поодиноких повітів підпав значним змінам через приділене громад одного до другого, с. є. через зміну в територіяльнім поділі повітів, а доси нема повного виказу тих змін у територіяльнім обемі повітів і тим причиненого зменшення, або згядно збільшення людности відповідних повітів. Хоча й між обемом східної та західної Галичини з що тільки згаданих причин могла зайти певна зміна, то всеж вона в прирівнаню до цілості обох частий Галичини представляє ся дуже малозначною, майже зовсім щезає тому, що тут ходить лиш о зміни на границі обох тих частий, а не в їх нутрі. Поділ Галичини на дві части приймаємо так, як се й доси практиковано і як се між иньшими приняв також і Рапацький

у своїй праці „Ludność Galicyi“; отже до західної Галичини зачисляємо 27 повітів, положених на лівім березі Сяну, а до східної Галичини 47 повітів, положених на правім березі розмежної ріки Сяну. Приріст як загалу людности так і поодиноких народностей у східній і західній Галичині представляє ся ось як :

С х і д н а Г а л и ч и н а :

Людність р. 1869	% загаль. люд.
руська . . . 2,230.121	65·8%
польська . . . 702.158	20·7%
жидівська . . . 424.684	12·5%
иньшонародна . 30.612	1·0%
вся людність . 3,387.575	100%
християн. люд. 2,962.891	87·5%

Людність р. 1880	% загаль. люд*
руська . . . 2,427.234	64·0%
польська . . . 801.629	21·1%
жидівська . . . 521.913	13·8%
иньшонародна . 36.170	1·1%
вся людність . 3,786.946	100%

Прибуло рр. 1869—1880 більше о	Приріст у про- центах
руська . . . 197.113	8·83%
польська . . . 99.471	14·16%
жидівська . . . 97.229	22·89%

иньшонародна . . .	5.558	17·6%
всѣ люднѣсть . . .	399.371	11·8%
християн. люд.	302.142	10%.

Західна Галичина.

Люднѣсть р. 1869	% загаль. люд.
польська . . .	1,788.141 88·0%
руська . . .	81.788 4·0%
жидівська . . .	150.749 7·5%
иньшонародна . . .	9.763 0·5%
всѣ люднѣсть . . .	2,030.441 100%
християн. люд.	1,879.992 92·5%

Люднѣсть р. 1880	% загаль. люд.
польська . . .	1,896.375 87·8%
руська . . .	89.308 4·2%
жидівська . . .	164.029 7·8%
иньшонародна . . .	8.849 0·5%
всѣ люднѣсть . . .	2,158.561 100%
християн. люд.	1,994.532 92·5%

Прибуло рр. 1869—1880 Приріст у про- більше о центрах

польська . . .	108.234	6·03%
руська . . .	7.520	9·19%
жидівська . . .	13.280	8·80%
иньшонарод. (убуло)	914	—8·9%
всѣ	прибуло . . .	129.034
люд-	убуло . . .	914
нѣсть	отже прибуло	128.120 6·3%
християн. люднѣсть	114.850	6·1%

Вже сам побіжний погляд на представлені тут цифри оправдує те, що ми попереду сказали про різницю між східною і західною Галичиною. Два осібні народи, у східній Галичині Русини, в західній Поляки, творять корінне населення краю. До перших належить східна, до других західна Галичина. Західна Галичина представляє більшу одноцілість населення. Майже 88% вееї людности західної Галичини творять Поляки, так що там майже доперва що кождий десятый чоловік є иньшої, непольської народности. За те східна Галичина представляє далеко більшу мішанину народностей, а хоч тут коренну людність творять Русини майже (66%) і на кожду сотку людей східної Галичини припадає майже 66 Русинів, то всеж таки тут досягає чужий елемент великої сили, тим більше, що він складає ся переважно з висших клас суспільности і зі значного числа Жидів, безперечно під зглядом економічним далеко проворнійших від корінного населення. Коли в західній Галичині на кождих 88 Поляків припадає пересічно лише 7 Жидів, 4 Русинів і несповна 1 чужинець (Німець). Тому то суспільне, торговарське, національне і економічне життя мусить при так відміннім складі елемен-

тів західної і східної Галичини зовсім відмінно розвивати ся в одній і другій частині нашого краю. Поділ Галичини на дві частини, на східну і західну, не є отже химерою, не є видумкою, але фактом неоспоримим. Уявім собі тільки живо всі відмінні прикмети кожної поодинокі народності, представмо собі, що всі ті прикмети відповідно діляють і розвивають ся, то очевидно вислідок сего діляння тих народних елементів і суспільности західної і східної Галичини не може бути однакий. Суспільність західної Галичини, зложена в $\frac{9}{10}$ частях із Поляків, а тільки $\frac{1}{10}$ частини иньшонародних елементів, жие і ділає відмінно від суспільности східної Галичини, зложеної в несповна $\frac{7}{10}$ частий з Русинів, а в більше як $\frac{3}{10}$ з чужонародних елементів. Національний розвій польської народности в західній Галичині може відбуватись далеко успішнійше і одностайнійше, як розвій руської народности у східній Галичині, тим більше, що польське національне житє обгортає в західній Галичині всі верстви суспільности, а руське національне житє у східній Галичині держить ся лише в самім людї, в нечисленнім маломіщанстві і малочисленній, а при тім переважно убогій інтелігенції. Польська

суспільність західної Галичини, хоч би до неї відносились неприязно всі чужонародні елементи, не мала би поборювати великих перепон у борбі за своє існування і свій розвій, бо в західній Галичині припадає доперва майже на 9 Поляків один чужої народности, а на 12 християн 1 Жид, тим часом, коли у східній Галичині припадає на 2 Русинів більше як 1 чужинець, а на 9 християн 1 Жид. Як небудь Русини у східній Галичині більше як три рази численні як Поляки, то всеж польський елемент східної Галичини має дуже велику підмогу в діланю польської суспільности західної Галичини, а сей вплив „краківських Поляків“ проявляє ся в цілій галицько-польській політиці, в цілім життю парляментарнім і публичнім. Елемент жидівський є на більше як 5% сильніший у східній Галичині (13·8% всеї людности) як у західній (7·5% всеї людности), що очевидно мусить відбитися також відмінно на суспільности східної і західної Галичини. І справді бачимо, що жидівський елемент зріс за останніх 11 літ у західній Галичині о 8·8%, а у східній аж о 22·89% с. є о 14·08% більше як у західній Галичині. Щож доперва сказати, про економічний вплив сего елемента. Для кожного

безсторонного ясно, що так відмінний склад народних елементів східної і західної Галичини мусить видавати зовсім відмінні об'яви життя і вести до відмінних результатів. В інтересі основного пізнання краю слідувало би отже всюди слідити особно за станом східної і західної Галичини, а не затирати сеї різниці, як се доси у нас із заміром у всіх публікаціях як урядових так і неурядових, про стан і розвій Галичини дїє ся, бо через те тільки вводить ся у блуд загаль, правдивий стан Галичини представляє ся невірною, а тим часом жите поступає далше своєю дорогою інакше у східній, а інакше в західній Галичині і потребує відмінних способів поправи і заради.

Результати дотеперішного нашого обчислення зросту так усеї людности як і поодиноких народностей у Галичині за час від р. 1869—1880 представляє ся в процентах так :

Загальна людність зросла за час від 1860—1880 р.

в цілій Галичині	о	9.7%
у східній	„	о 11.8 „
в західній	„	о 6.3 „

Християнська людність зросла за час від 1869 — 1880

в цілій Галичині о 8 6⁰/₀

у східній „ о 10·0 „

в західній „ о 6·1 „

Руська людність зросла за час від 1869—1880 р.

в цілій Галичині о 8·85⁰/₀

у східній „ о 8·83 „

в західній „ о 9·19 „

Польська людність зросла за час від 1869 — 1880 р.

в цілій Галичині о 8·35⁰/₀

у східній „ о 14·16 „

в західній „ о 6·03 „

Жидівська людність зросла за час від 1869 — 1880 р.

в цілій Галичині о 19·22⁰/₀

у східній „ о 22·89 „

в західній „ о 8·8 „

Представлені цифри показують, що так загальна християнська і жидівська людність, як і обі краєві народности, зростали в останніх 11 літах відмінно так у цілій Галичині, як і в обох її частях і що зріст кожної народности як і загальної людности був иньший у східній і иньший в західній Галичині. Се показує вже не тільки різницю обох частий краю, але

й різницю сили зросту кожної народности як у цілім краю, так і в обох його частинах. Найбільшу силу зросту показують у Галичині Жиди. Зі всіх австрійських країв коронних (Долитавії) припадає на Галичину найбільше число Жидів, бо з 1,005.294 австрійських Жидів 685.942 (після кр. бюро статистичного), а згідно 686.596 (після центрального бюро статистичного) отже більше як 68% всіх Жидів. Знова із галицьких Жидів 685.942 припадає більше як 76% (521.913) на східну, а тільки несповна 24% (164.029) на західну Галичину. Так отже Галичина, а докладнійше кажучи, східна Галичина є Палестиною в Австрії, „обіцяною землею“ австрійських Жидів. Руська частина Галичини з жидівськими митрополіями у Бродях і Тернополі, як знов закордонська Україна з жидівською митрополією в Бердичові, є видимо тим улюбленим раєм для синів Ізраеля, до якого вони лигнуть як мухи до меду, не хочачи ні слова чути про далеку Америку, де треба добре прикладати руки до праці, але навіть про рідну Палестину.

За останніх одинадцять літ зросло загальне число Жидів у цілій Галичині о 19.22%, отже майже о 10% більше, як

у тім же часі зросла загальна людність у Галичині, майже о 11% більше, як зросла християнська, руська і польська людність у цілій Галичині. Інакше представляє ся приріст жидівської людности у східній і західній Галичині. В західній Галичині зросла жидівська людність за час від 1869—1880 р. лише о 8·8%, отже лише о 2·5% більше від загальної людности західної Галичини, о 2·7% більше від християнської, о 2·8% більше від польської, а майже о 1% менше від руської людности західної Галичини. За те зросла жидівська у східній Галичині за той же час від 1869—1880 р. о 11% більше від загальної людности східної Галичини о 12·89% більше від християнської, майже о 8% більше від польської, а о 14% більше від руської людности східної Галичини. Так отже приріст жидівської людности у Галичині, а особливо у східній Галичині, дуже значно перевищує приріст кожної иньшої народности. Про силу приросту Жидів говорить Гавсгофер у своїй статистиці дуже наглядно¹⁾.

¹⁾ Lehr- und Handbuch der Statistik von Dr. Max Haushoffer. Wien 1882, стор. 147. Ріжниця рас і національні прикмети здають ся ще о зогато менше

Замічений всюди факт незвичайної сили приросту Жидів potwierджаєть ся дуже наглядно у Галичині у представлених нами цифрах. Не перечимо, що й тут пливають піднесені проф. Гавсгофером причини: уникане тяжкої і небезпечної роботи та умірене і тверезе житє Жидів. Однакож виказані нами різниці приросту людности в західній і східній Галичині показують, що в указаних проф. Гавсгофером причинах не можна, бодай у Галичині шукати єдиного жерела сеї сили при-

впливати на приріст, або зменшенє людности, як причини місцеві і кліматичні. Але з одним дивним виїмком. Жиди мають незвичайну велику силу жи-
зненну: вони множать ся незрівнано більше, як кождей иньший нарід і то у всіх краях і серед усіх кліматичних станів. Замічено у них далеко живійший приріст, а власне далеко меншу смертельність, як у иньших народів. Так н. пр. у Африці з поміж Європейців, Мослемів і Жидів лише одні Жиди ви-
казують надвишку уроджених понад число померших, тим часом коли у тамошних Європейців і Мослемів число померших перевишає число уроджених. Так і в Угорщині стверджено цифрами сей факт жидівської живкости. Причин сеї сили приросту Жидів треба глядати з одної сторони в тім, що вони уникають тяжкої роботи як і всякої праці сполученої з небезпечною житя, а з другої сторони в уміренім тверезім житю. Чи однакож обі ті причини достаточно поясняють ту прояву сили приросту Жидів в цілім її обмі — се іще питанє“.

росту жидівської людности, а навпаки, що тут мусять впливати ще иньші, а власне економічні і по часті суспільно-політичні причини. Переходить се поза задачу нашої статистичної праці, доходити тих причин на сїм місці. Ми лише констатуємо сам факт превеликого приросту людей у східній Галичині, який виказують нам зібрані дані статистичні; констатуємо дальше, що коли вказаний проф. Гавсгофером характер здержаности, тверезости і легкої праці Жидів є зарівно однакий як у східно-галицьких, так і західно-галицьких Жидів, він сам собою не може нам пояснити так значно більшого приросту тих самих Жидів у східній Галичині від приросту Жидів у західній Галичині. Тут ясно, що мусять бути иньші причини, длячого Жиди так радо обирають собі східну Галичину за своє головне сїдало і длячого тут так ростуть, неначе на дріжджах. Колись пізнійше вияснимо ті причини. На тепер досить буде піднести сам факт і спитати: Чи не вина в тім також краєвої політики, що у східній Галичині все лише звертає увагу на поборенє подвигу руської народности, а нічого не робить ся силами краю для подвигнення сеї народности, що

тут веде ся завзята борба між обома народностями, з якої третій користає.

Дуже се цікаво прослідити приріст Русинів і Поляків за останніх 11 літ від 1869—1880 р., бо тут власне показують статистичні цифри результати так обопільної межинародньої борби, як і в загалі відносно обох сих народів до себе, а разом показують також і сили, згідно слабість, приріст, згідно упадок одної і другої народности.

Коли брати Русинів і Поляків у цілій Галичині, то різниця приросту одної і другої народности показує ся не дуже велика. В часі від р. 1869—1880 зросла в цілій Галичині вся руська людність о 8.85% , а польська людність о 8.35% , отже руська людність навіть о 0.5% більше як польська. Але зовсім інакше представляє ся приріст руської і польської людности у східній і західній Галичині. За той самий час зросла у східній Галичині руська людність о 8.83% , а польська уже аж о 14.16% с. є мало що не о 6% більше від руської; за те в західній Галичині зросла руська людність о 9.19% , а польська лише о 6.03% с. є о 3% менше від руської людности, а о 8% менше від зросту польської людности у східній Галичи-

ні. Тут зараз впадає в око велика різниця між зростом польської людности у східній і західній Галичині. Правда, ще більшу різницю виказує приріст жидівської людности у східній і західній Галичині, бо в першій 22.89% , а в другій 8.80% , отже різницю майже о 14% . З відки-ж походить така значна різниця приросту польської і жидівської людности у східній і західній Галичині? Чи з природних причин? Признаємо, що можуть тут бути і природні причини. Статистика приросту людности за час 1869—1880 справді виказує, що приріст людности у східній Галичині був о 5% більший, як у західній; у східній Галичині зросла людність о 11.8% , в західній о 6.3% , а в цілій Галичині о 9.7% . Се отже факт, що людність у східній Галичині дуже значно більше зросла, як людність західної Галичини. Причини сеї різниці можуть бути природні, і можуть лежати в більшій плодності самої людности взагалі, а також у кориснійших обставинах життя. Так само знов причини меншого приросту людности в західній Галичині можуть лежати у некорисних обставинах життя, в меншій плодності і т. д. Однакож коли ті причини більшого приросту були лише природні, а не штучні, що

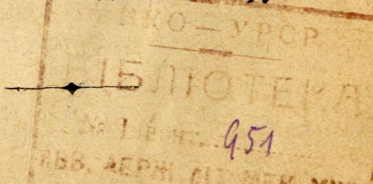
дїлали тільки частково в користь одної народности дїлаючи, то очевидно їх вплив повинен би розмірно і рівномірно проявляти ся на прирості кожної народности. Тож коли польська людність зросла в західній Галичині о 6.03%, а руська о 9.19%, с. є коли в західній Галичині найслабше зростала польська, сильнійше жидівська, а найсильнійше руська людність, то при корисніших умовах природних у східній Галичині жидівська людність повинна вказувати більший приріст від польської, а знов руська людність більший приріст від польської і жидівської людности, иньшими словами: і при корисніших природних умовах у східній Галичині повинен бути найсильніший приріст руської людности, потім доперва приріст жидівської, а на останок польської людности, бо такий порядок природної сили приросту тих народностей, вказаний в західній Галичині. Тим часом се природне правило ломить ся у східній Галичині. Ті самі Русини, що вказують у західній Галичині найсильніший процент приросту (бо аж о 3% більший від приросту загальної людности в західній Галичині), спадають у східній Галичині аж о 3% понизше приросту загальної людности, а знов Поляки,

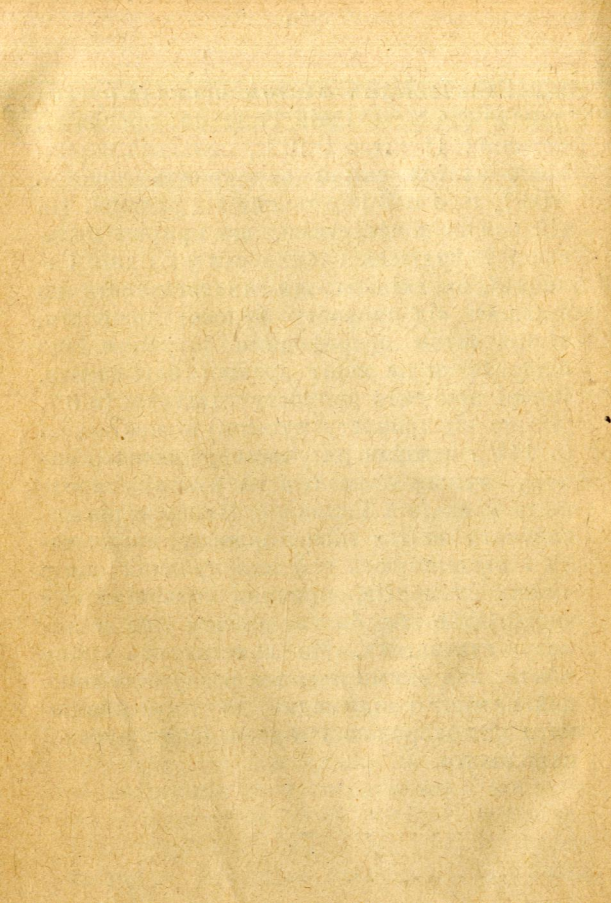
що в західній Галичині виказували найслабший, бо о 3% менший приріст від приросту загальної людности, о 8% більший приріст від свого власного приросту в західній Галичині, а о 6% більший від приросту Русинів; наковець Жида, що виказують у західній Галичині лише о 3% більший приріст від приросту загальної людности, представляють у східній Галичині аж о 11% більший приріст від приросту загальної людности, а о 14% більший приріст від свого власного рівночасного приросту у західній Галичині. Тут уже ніяк не можна сказати, щоби сей незрівнано високий приріст польської і жидівської людности у східній Галичині можна назвати природним. Коли дійсно природні умови корисніші для приросту людности у східній Галичині як у західній, то для кожного ясно, що ті умови мусять однаково відбивати ся на тій самій людности. Коли отже руська людність серед некорисніших природних умов у західній Галичині виказує більшу силу приросту від польської, а навіть від жидівської людности, то очевидно повинна вона при корисніших умовах природних у східній Галичині виказувати так само більший приріст від польської, а зглядно жидівської

людности, а уже на кожний випадок не можна назвати зменшене приросту руської людности у східній Галичині о 3% понише приросту загальної людности, а о 6% понише приросту польської людности, природним зменшенем приросту. Так само не можна сказати, щоби приріст польської людности у східній Галичині, що перевищує приріст загальної людности о 3%, а руської о 6%, був природним приростом, скоро та сама людність жиючи у компактній масі в західній Галичині, у своїм родимім гнізді, представляєть ся під зглядом сили приросту о 2% слабша від жидівської, о більше як 3% слабша від руської людности, а аж о 8% слабша від свого власного нїби то природного приросту у східній Галичині. Річ ясна отже, що та сама народність, що сильнійше зростає при менше приятних умовах, буде ще сильнійше зростати при більше корисних умовах, і що нїяк не може се бути правилом природи, щоби народність сильнійша зростом при некорисних умовах природних слабше зростала при кориснійших умовах природних, а надто, щоби умови природи зовсім відмінно, а навіть впрост суперечно впливали на ту саму людність тої самої народности.

Ті наші висновки потверджають також дальші дані статистичні. Вони показують, що в західній Галичині число мужчин значно менше від числа женщин. В повітах: Мислениці, Бжозів, Бяла і Кросно припадає пересічно на 100 людей менше більше 53 женщин, а тільки 47 мужчин, в иньших повітах західної Галичини припадає пересічно на 100 людей 52 женщин і 48 мужчин. Тим часом у східній Галичині число мужчин менше більше рівноважить ся з числом женщин і ні в однім руськім повіті не спадають відносини мужчин до женщин понисше пропорції 49:51. Зіставивши сей факт зглядно досить значної переваги числа женщин по над числом мужчин у західній Галичині зі сконстатованим фактом меншої плодності західно-галицької людності, як і дальше з тим фактом, що в західній Галичині родить ся пересічно о 3% менше дітей, як у східній Галичині, а зваживши при тім, що людність західної Галичини є компактна, бо в 88% чисто польська, ми приходимо на основі даних статистичних до того висновку, що польська народність є під зглядом природної сили приросту слабша від руської народності, що наглядно стверджує ся в захід-

ній Галичині тим фактом, що коли руська народність у західній Галичині зросла за останніх 11 літ о 9.19% , польська народність за той самий час зросла лише о 6.03% с. є о 3.1% менше від руської. На тій основі констатуємо, що приріст польської і жидівської людности у східній Галичині, о скільки він представляєть ся більшим від приросту руської людности, є приростом неприродним, штучним, що відбуває ся на кошт руської народности. Вищі проценти приросту польської (о 6% більше від приросту руської) і жидівської (о 14%) є мірою штучно вирожденного напору чужих елементів на руську народність у східній Галичині. Не наша річ вказувати на тім місци причини, які визвали і піддержують сей неприродний напір чужих елементів, причини польонізації і зжидоватїлости, бо тих причин уже не вказує статистика. Ми констатуємо лише факти, над якими повинен роздумати кождий патріот і відповідно до того працювати над охороною і піддвиженем руської народности.

О п о в і с т к а.

„Українсько-руська Видавнича Спілка“ видала доси отсі книжки :

В першій серії „Белетристичній Бібліотеці“ :

Ціна в короновій вал.

1. Стефан Ковалів. Дезертир і иньші оповідання	1·60	К.
2. Іван Франко. Поеми	1·60	„
3. Ольга Кобилянська. Покора і иньші оповід.	1·40	„
4. Гю де Мопасан. Дика панї і иньші оповідання	1·30	„
5. І. Франко. Полуйка і ин. борисл. оповідання	1·40	„
6. Наталія Кобринська. Дух часу і иньші оповід.	1·60	„
7. Кнут Гамсун. Голод, роман	2·20	„
8. Леся Українка. Думи і мрії. Поезії . . .	1 60	„
9. Стефан Ковалів. Громадські промисловці. .	1·60	„
10. Уїллїям Шекспір. Гамлет, принц данський	1·80	„
11. Генрик Понтопідан. Із Хат. Оповідання .	1·40	„
12. Богдан Лепкий. З життя. Оповідання.	1·20	„
13. Гергарт Гауптман. Візник Геншель	1·60	„
14. М. Коцюбинський. В путах шайтана. Оповід.	1·60	„
15. Уїллїям Шекспір. Приборкана гоструха .	1·40	„
16. Панас Мирний. Лихі люди	1·40	„

17. Короленько. Судний день	1-20	„
18. У. Шекспір. Макбет	1-60	„
19. К. Гуцков. Урієль Акоста	1-40	„
20. У. Шекспір. Коріолян	1-80	„
21. Михайло Яцків. В царстві сатани	1-60	„
22. Панас Мирний. Морозенко	0 90	„
23. Лесь Мартович. Нечитальник.	1-60	„
24. Михайло Коцюбинський. По людському	2-00	„
25. В. Оркан. Скапаний сьвіт	1-00	„
26. Василь Стефаник. Дорога	1-60	К.
27. У. Шекспір. Юлій Цезар	1-60	„
28. Л. Толстой. Відроджене, (3 томи)	3-60	„
29. К. Гавлічек Боровський. Вибір поезий	1-60	„
30. Ф. Заревич. Хлопська дитина	1-80	„
31. І. Франко. Коваль Бассім	1-60	„
32. Уїлліям Шекспір. Антоній і Клеопатра	1-80	„
33. Е. Тимченко. Калевала (переклад)	3 00	„
34. О. Катренко, Пан Природа і інші оповідання	1-40	„
35. Уїлліям Шекспір, Багато галасу з нечевля	1-60	„
36. Іван Франко, Сім казок (друкується)	1-40	„
37. Сидір Воробкевич, Над Прутом	1-60	„
38. Уїлліям Шекспір, Ромео і Джульєта (друкується)		„
39. К. Сроковський, Оповідання (друкується)		
40. А. Кримський, Пальмове гілля	2-00	„

Ціни подані за оправні примірники. Брошурованих не продаєть ся.

У другій, серії, „Науковій Бібліотеці“ вийшли:

1. Кароль Кавцкі, Народність і її початки	0-60	К.
2. Фр. Енгельс, Людвік Фаєрбах. Переклад Будового	0-50	„
3. Фр. Енгельс, Початки родини, приватної власности і держави	1-50	„

4. Ш. Сеньобоб, Австрія в XIX століттю	0-80	"
5. В. Будзиновський, Хлопська посілість.	2-00	"
6. Е. Флямаріон, Про небо.	2-00	"
7. М. П. Драгоманов, Переписка Т. І.	1-80	"
8. С. Степняк, Підземна Росія (друкується). †		
9. Адріян, Атрарний процес у Добростанах (друкується).		

Брошур другої серії не опрацьовується.

У третій серії „Літературно-Науковій Бібліотеці“
вийшли:

1. М. Грушевський, Хмельницький і Хмельниччина	0.20	К.
2. Курцій Руф, Фільотас	0-20	"
3. В. Наумович, Величина і будова зоряного світа	0-15	"
4. Панас Мирний, Лови	0-06	К.
5. І. Пулюй, Непропаща сила	0-20	"
6. М. Грушевський, Бех-Аль-Джугур.	0-10	"
7. І. Раковський, Вік нашої землі.	0-10	"
8. А. Чехов, Каштанка	0-15	"
9. М. Драгоманов, Мик. Ів. Костомарів	0-15	"
10. Е. Золя, Напад на млин.	0-20	"
11. І. Пулюй, Нові перемінні зорі	0-15	"
12. Г. Квітка, Маруся	0-50	"
13. М. Левицький, Спілкова умова для селянських спілок	0-20	"
14. М. Куліш, Ориця	0-06	"
15. М. Кистяковська, Іван Гус	0-20	"
16. О. Стороженко, Оповідання. І.	0-20	"
17. В. Барвінський, Досліди з поля статистики	0-20	"
18. В. Короленко, Ліс шумить	0 20	"

(Дальші випуски в друку)

Адреса: Львів, ул. Чарнецького ч. 26.

Увага. Укр. руська Видавнича Спілка дає всі свої видання на рати (місячні або кварталні) з тим, що термін сплати буде точно задержаний. — Хто хоче взяти на рати книжки, мусить зголосити ся до дирекції по реверс, який має виповнити і звернути дирекції. Хто зложить відразу 20 кор. дістає 10% рабату. На „Літ. Наук. Бібліотеку“ приймаєть ся окремо передплату по 5 кор. за серию зложену із 48 (пс-двійних) аркушів друку.

Ціна сеї книжки 20 сот.

Витяг із статута „Видавничої Спілки“.

§. 2. Задачею Товариства є видавати власним коштом часописи, книжки, і брошури, змісту літературного, наукового і політичного, та провадити на власний зиск або страту друкарні і иньші галузи промислу, звязані з видавництвами.

§. 5. Членом Товариства може бути кождий Русин і кожда руська інституція, що письменно зголосить своє приступлене до Товариства що найменше з одним уділом в квоті 50 корон.

§. 7. Новопринятий член складає зараз вписове в квоті 2 кор. і що найменше першу рату на уділ у квоті 10 кор.

§. 14. Члени Товариства відповідають за з'обовязання Товариства квотою на уділ вплаченою, згідно декларованою і квотою ще раз так великою, як вплачена, згідно декларована на уділ квота.

§. 19. Кждий член має право віддавати до розпорядимости Спілки свої капітали на певний з гори означений процент.

Усі видання „Видавничої Спілки“ можна дістати також в отсих книгарнях:

Львів, Книгарня Наук. Товариства ім. Шевченка.

Львів, Ставропигійська книгарня.

Станіславів, Книгарня Вайденфельда і брата.

Коломия, Книгарня М. Жиборського.

Снятин, Книгарня Погорілеца.

Самбір, Книгарня Герціга Візенберга.

И 34555
Ф $\frac{\text{III}}{\text{Б}-246}$

В. Бурвінський

Досліди

з поля

статисти
ки